

Александар М. Обрадовић

докторанд, Понтификални Универзитет Грегориана, Рим

Старозаветно свештенство – први део –

Египатско свештенство

Сажетак: Циљ рада је упознавање са установом свештенства у земљама које је древно Израел имао у свом окружењу ради правилног стављања у контекст старозаветног свештенства које је настало непосредно после Изласка у време. У првом делу пажња је усмерена на Египат. Менталитет и побожност, створени код Јевреја током дугог боравка у земљи фараона, затим Мојсијево египатско образовање, египатски утицај у прошлости на простору Ханаана, пружају нам аргумент у ставу да је на самом почетку дошло до могућег утицаја на јеврејско свештенство од стране народа Нила. Иако је Старозаветна Библија прецизна када је реч о свештенству и јеврејском богослужењу — утврђивање опсега утицаја египатске архитектуре, схватања обредне чистоте и елемената египатске мудрости које налазимо инкорпорирани у библијски текст, може да нам да одговоре на одређена питања у циљу добијања потпуније слике о развоју старозаветног свештенства. У раду су размотрени: служба свештеника у Египту и њен значај, затим јерархија, богослужење, храм и служба фараона — божанског првосвештеника и владара.

Кључне речи: Египат, свештеник, пророк, слуга божији, жртва, обредна чистота, храм.

Артикулишући и сједињујући у себи најбитније теолошке идеје и циљеве везане за стварање света и историју спасења, свештенство у Старом Завету и његове унутрашње везе са најзначајнијим институцијама древног Израела и *свешћом историјом*, стављају поменуто концепте у теолошку прогресију, стварајући јединствени духовно-символички амбијент у коме старозаветни свештеници, изабрани служитељи Бога Јахвеа, у својој, по себи основној идеји свештенослужења, нису лишени богословског садржаја и важности у односу на литургију ранохришћанске Цркве — од пресудног су значаја за разумевање теологије богослужења хришћана. Старозаветни свештеници се појављују као изворне претече и зачетници култа Бога који се открио свету. Христос, будући раг excellence првосвештеник остварује најављено месијанско вечно свештенство по Мелхиседековом чину (Пост. 14, 18–20; Пс. 110, 4; Јев. 2, 17; 3, 1–2; 5, 5–6; 7, 1–24.26; Рим. 8, 33–34; 1 Јн. 2, 1), које предаје апостолима, то јест епископима и свештеницима. Како то истиче Броудхед, оваплоћени Господ Исус стоји у историјском *continuum*-у који се простире од периода вере Израела до вере ране Цркве.¹

Старозаветни свештеници су строго говорећи засебан staleж у оквиру изабраног народа Израела али су у каснијем периоду заједно за помазаним царем

---

¹ Е. К. Broadhead, *Jesus and the Priests of Israel, y: Jesus from Judaism to Christianity. Continuum Approaches to the historical Jesus* (ed. by T. Holmén), Library of New Testament Studies 352, T&T Clark, London-New York, 2007, 125.

предводници литургијског израза вере Јевреја окупљених за празник или неки други повод у један сабор ради објава Савеза и заједничких богослужења (Лев. 8, 4; Бр. 1, 18; 20, 10; Понз 9, 10; Инав. 18, 1; Суд. 20, 1; 1 Сам. 19, 20; 2 Сам. 20, 14; 1 Цар. 12, 21; 1 Дн. 13, 5; 15, 3; 2 Дн. 11, 1; 15, 9; 24, 6).

Афанасјев заступа став да старозаветни свештеници врше богослужења потпуно одељени од народа, насупротив како истиче, хришћанској концепцији у којој је укључен цео народ.² Покушаћемо да дамо посредан одговор на овај став стављајући акценат на догађаје светих сабрања у Старом Завету у којима свештеници имају значајну улогу, јер су уско повезани са изворном ранохришћанском симболиком кроз један шири спектар повезаних значења у којима ова установа као теолошко исходиште има примарно место.

У односу на почетак јудео-хришћанског периода, постоји оправдан разлог да се развој старозаветног свештенства стави у контекст ради што успешнијег сагледавања најранијег периода, јерархијског устројства, богате симболике и суптилних утицаја од стране култова других народа, посебно када је реч о богослужбеном простору и његовом симболичном значењу, литургијским химнама и поетском изразу.³ Са једне стране, запажа се да су налажена компромисна решења када се радило о прихватању постојећих обичаја народа у окружењу од стране Јевреја, у жељи за већим степеном социјализације, а са друге, уочљиво је упорно настојање да чистота вере у откривеног синајског Бога Јахвеа — Бога Отаца, не буде ни у ком случају доведена у питање неким обликом претераног утицаја паганских култова, који би могла да пољуља њене темеље које је поставило откровење на Мојсијевој планини. Личности које су биле осетљиве, ревносне по овом питању били су старозаветни пророци.

Обзиром на наведено, у првом делу студије биће размотрен религиозни контекст древног Израела у односу на установу свештенства код народа у окружењу. Свештеници заузимају централно место у богослужењу, чини се умесним да могући наведени утицаји буду узети у обзир макар у основним цртама, у циљу добијања што аутентичније слике формирања и развоја установе старозаветног свештенства. Увод ће обухватати основне напомене везане за значење појма, затим кратак преглед свештеничких служби, јерархијских чинова и на крају места на којима се богослужење одвијало. У првом делу размотрићемо службу свештенства у Египту, док ћемо у другом нашу пажњу усмерити на Месопотамију и сиријски град на источном Медитерану, Угарит. Израел се током дугог периода историје налазио у непосредном окружењу, тако да је морао доћи у додир са њиховим веровањима, култовима и свештеницима. Колико и у ком опсегу је ова чињеница утицала на развој свештенства Израела у многим зависи од увида у основне одлике свештенства у окружењу и њихових теолошких концепата које можемо препознати непосредно и или у траговима у култу Израела, теологији, поезији, или преко изгледа свештеника и светилишта.

Везе са овим територијама и са култовима староханаанских народа утицале су у одређеној мери на преузимање постојеће форме и развој богослужбене физио-

² „У Јудаизму је постојало посебно свештенство, затворено и недоступно народу; постојала је граница које је једанпут за свагда одвајала свештенство од народа, постојао је покров који је скривао Светињу од народа. Царско свештенство читавог Израиља у Старом Завету остало је само обећање. У стварности свештенство је припадало Левитима којима је цео народ Израиља био туђ“, Н. Афанасјев, *Црква Духа Светијога*, Епархија Жичка, Краљево, 2008, 30–31.

³ J. V. Pritchard (уред.), *Ancient Near Eastern Texts Related to Old Testament* (Third edition with Supplement), Princeton University Press, 1969, 325–475

номије од стране изабраног народа у многим сегментима — избор богослужбеног места, постојање посвећених каменова, форма литургијских текстова, жртвоприношење, обредна чистота и облик храма; такође основна форму сабрања везаног за објаву и обнову Савеза, затим постојање узвишених места са олтарима на којима се врши богослужење и Божијих планина на којима се догађају теофаније и свештенство краља/цара.

Присуство сличних концепција не могу довести у питање јединственост догађаја свештене историје Божијег откровења, али се са друге стране не могу ни занемарити. У Египту и Месопотамији такође налазимо заједничке елементе који се тичу схватања космологије; обреде свештеничког посвећења, јутарња и вечерња богослужења и висока морална начела, слично као у старозаветној Библији.

Обзиром да стављање старозаветног свештенства и његовог линеарног развоја у правилан контекст захтева детаљну упоредну анализу историје и развоја свештенства на територијама које је Израел имао у свом окружењу, што превазилази обим оваквог рада, покушаћемо да дамо једну уопштenu слику која се тиче помених простора са једним делимичним историјским пресеком везаним за постојање службе свештеника у Египту и Месопотамији. Усредсредимо се на најважније идеје и концепте које се тичу свештеничке службе, богослужбеног места и вршења обрета.⁴

1. Служба свештеника у Египту

Најважнија земља која је имала утицај на рано јеврејско предање је Египат.⁵ Египат је древна постојбина Јевреја у коме су постали нација. Из Египта је потекло прво колено изабраног народа које је Божијом заповешћу кренуло на пут ка земљи коју им је Јахве обећао у наследство, када ће Његовом вољом настати јеврејско свештенство (Изл. 19–24). Догађај се не може посматрати изоловано јер се не може се занемарити чињеница да су Мојсијеви сународници живели у Египту, који им је током дугог периода пружио уопште појам о Богу и прве основе духовног живота обликујући тако њихову свест и схватање религије уопште.

Египатски свештеници су били образована елита, и самим тим су имали највећи утицај на њихове сународнике Египћане, али и Јевреје. Они су највероватније поучавали самог Мојсија.⁶ Чврста веза вишег метафизичког света богова у које су

⁴ О живим и интензивним везама и утицајима између Египта и Израела, видети класичну студију: D. B. Redford, *Egypt, Canaan and Israel in Ancient Times*, Princeton University Press, 1993.

⁵ За детаљно упознавање за свештенством старог Египта видети H. Gauthier, *Le Personnel du dieu Min*, Recherches d'Archéologie, de Philologie et d'Histoire 3. Cairo, 1931; F. L. Griffith, *Stories of the High Priest of Memphis*, Oxford, 1900; H. Kees, *Die Hohenpriester des Amun von Karnak von Herihor bis zum Ende der Äthiopienzeit*. Probleme der Ägyptologie 4. Leiden, 1964; H. Kees, *Das Priestertum im ägyptischen Staat vom neuen Reich bis zur Spätzeit*. 2 vols. Probleme der Ägyptologie 1, Leiden, 1953–1958; G. Lefebvre, *Histoire des grands prêtres d'Amun de Karnak jusqu'à la XXIe dynastie*, Paris, 1929; W. Otto, *Priester und Tempel im hellenistischen Ägypten*. 2 vols. Leipzig, 1905–1908; G. Wittman, *Priester und Beamte im Theben der Spätzeit*. Beiträge zur Ägyptologie I, Vienna, 1978; D. A. Rosalie, *Religious Ritual at Abydos*, Warminster, 1973; H. G. Fischer, „Priesterin“, in Lexikon der Ägyptologie, 4, 1100–1105, Wiesbaden, 1982; M. Gitton and J. L. Clant, „Gottesgemahlin“, in Lexikon der Ägyptologie, 2, 792–812, Wiesbaden, 1974; W. Helek, „Priester“, in Lexikon der Ägyptologie, 4, 1084–1097, Wiesbaden, 1982; G. Pinch, *Magic in Ancient Egypt*, Austin, 1994; S. Quirke, *Ancient Egyptian Religion*, London, 1992; G. Robins, *Women in Ancient Egypt*, Cambridge, 1993; A. M. Roth, *Egyptian Phyles in the Old Kingdom*, Chicago, 1991; B. Shafer (уред.), *The Temple in Ancient Egypt*, Ithaca, 1998; S. Sauneron, *Les prêtres de l'ancienne Egypte*, Seuil, 1957. (енг. прев. S. Sauneron, *The Priests of Ancient Egypt*, Groove Press Inc. New York/Evergreen Books Ltd. London, 1960); E. Teeter, *Religion and Ritual in Ancient Egypt*, Cambridge, 2011.

⁶ H. Cazelles, A. Gelin, B. Botte, G. Vermès R. Bloch, A. Descamps, P. Démann, R.M. Tonneau, J. Daniélou, A. Luneau, J. Chatillon, K. Hruby, J. Blanc, J. Leroy, Y. Moubarac, L. Gardet, *Moïse. L'homme de l'Alliance*, Désclée

стари Египћани веровали, који је био повезан са свим сферама друштвеног живота, просветљавала их је сједињујући друштвене квалитете са највишим духовним интересовањима што није могло да не утиче на Јевреје који су у таквом окружењу дуго живели.⁷ Сонерон истиче да „доказ религијске вере која се појављује у скоро сваком предмету извађеном из египатског песка, умилно подсећа на класу виших људи, посвећених теолошком знању и молитви, из којих су личности старих Фараона налазиле надахнуће за њихову уметност и усмереност својих живота.“⁸ Египатско присуство, египатска религијска иконографија преузета у Ханаану, у пре-исраелском периоду, касније ће наћи своје место и у Библији.⁹

Свештеници су били посебна врсту касте у египатском друштву. Основни израз за свештеника у био је *w'b* (*уаб, уед*), *чисий*,¹⁰ што је представљало заједнички именитељ уопште за свештенство. На коптском је израз *уед* означавао хришћанског свештеника.¹¹ *W'b* је првобитно био лаичка дужност, отворена за све грађане на територији који су били без мрље и који су поседовали пуна права.¹² Често налазимо синтагму *hm-ntr, слуја Божији*, која је била поистовећивана са пророком и указивала је на израз узвишеније природе.¹³ За колективно дефинисање клира, ко-

& Cie, Paris, Tournai, Rome, New-York, 1955, 15; „Мојсије је можда похађао културну, образовну и верску институцију која се називала *Кућа живоша*, и која је била придодата храмовима, а која је истовремено служила као архив и *scriptorium*, и уједно школа за више образовање веома блиска по значају и садржајима нашим универзитетима. Свештеници који су припадали *кућама живоша* носили су титулу *исцара дожије књије* и имали су задатак да сачувају и пренесу културно наслеђе које им је поверено и које се чувало у библиотекама храмова, преписујући књиге религиозног садржаја, али и дела научног карактера, као текстове из астрономије, математике, медицине и магије. [...] Реч је не само о верској, већ и световној култури јер су се по школама читала не само религиозна већ и световна дела, *класици* египатске књижевне традиције, који су представљали основу културног образовања младих људи.“ С. Перниготи, *Свештеник*, у: *Ликови Сјарај Египца*, Слио, Београд, 2005, 157; „Образовани свештеници и интелектуалци *Куће живоша* су обитавали у просторијама поред храмова где су биле писане литургијске књиге неопходне за богослужење и где су били предавани елементи сакралног знања. Овим институцијама су били прикључени књижевници *Куће живоша*, које су Грци звали *јеројрамаши*. Неки свештеници од њих су били посебно поштовани; остали су, због њихове огромне културе, били званични представници мудрости и образовања у ограђеном простору храма. Они су били ти од којих су представници клира по потреби били бирани по налогу Фараона. Имали су учешћа и када се радило о званичним мисијама које су захтевале учествовање светилишта Египта.“ S. Sauneron, *The Priests of Ancient Egypt*, 63.

⁷ Уп. S. Sauneron, *The Priests of Ancient Egypt*, 9.

⁸ S. Sauneron, *The Priests of Ancient Egypt*, 10.

⁹ J. Strange, *Some Notes on Biblical and Egyptian Theology*, у: *Egypt, Israel and The Ancient Mediterranean World*, G. N. Knoppers and A. Hirscho (уред.), Brill, 2003, 345.

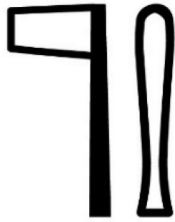
¹⁰ „Иако је израз који је описивао најобичнију категорију свештеника, очишћен, падају на ум почетна обредна очишћења од свих нечистота које су служитељи требали да учине: два пута дневно они су се купали у хладној води, и два пута сваке ноћи (Херодот, 2, 37). Ова очишћења су чињена у светим језерима која су се налазила близу храмова; пре него што почне са служењем, ујутру, свештеници силазе доле у воду и поливају се обилно. Када ту није било језера, мењале су их камена фијала или здела. За овај обред је већ везан одређен симболизам; вода је, по религијском схватању, примордијални елемент из кога долази живот — то је такође оно где Сунце умире у сумрак, иде да узме нову снагу да би се подмладило у зору идућег дана... Тако извесни рељефи показују сцене очишћења у којој вода која пада из земљаних крчага је замењена кишом малих живота: јутарње очишћење које дарује служитеље новим животом који им дозвољава да неискрпно држе њихову дневну службу. Други облик телесног очишћења које је свештеник чинио пре уласка у свето место састојало се од испирања уста природном содом раствореној у води.“ S. Sauneron, *The Priests of Ancient Egypt*, 36–37; Такође, Сонерон је мишљења да свештенство није снажно имплицирало моралну обавезу, или посебно техничко уигравање, али је очигледно да је од свештеника који би био при храму захтеван изванредно физичке чистоте, S. Sauneron, *The Priests of Ancient Egypt*, 35.

¹¹ С. Перниготи, *Свештеник*, 148–149.

¹² J. Bergman, *kōhēn*, у: G. J. Botterweck, H. Ringgren, Heinz-Josef Fabry (уред.), *Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament*, Verlag W. Kohlhammer, Stuttgart, 1982–1984, IV, 65.

¹³ Код Египћана је постојала служба којој може бити пандан служба Левита у Старом Завету. Они су се називали *слује боја* или *дожије слује*: „У свештеничко тело су спадали и послужитељи култа, под име-

ристио се израз “*wnw.t* куће Божије (онај ко се налази у времену, часу), који такође може указивати на посебну установу сталних служитеља. Наш најприближнији еквивалент био би *чредни свештеници*. Конструкције *w'b.t* и *hm.t-ntr* се истовремено често користе.¹⁴

hm-ntr (јед. = *слуја Божији*)

hm.w-ntr (мн. = *слује Божије*)

2. Начин живота египатских свештеника — предање и обичаји

Када говори о египатским свештеницима, Херодот у својој *Историји* описује њихов начин живота на следећи начин:

Египћани не узимају жене за свештеничку службу ни мушким ни женским божанствима, док људи врше свештеничку службу свим мушким и женским божанствима. [...] Полне органе остављају други људи онако како су израсли, али Египћани, и они који се на њих угледају, обрезају их [...]. Полне органе обрезају ради чистоте, јер више цене чистоту него лепоту [...]. Свештеници бријају читаво тело свака три дана, да ни ваш ни било каква друга нечистота не би била на њима за време служења службе Божије. Свештеници носе само ланену хаљину и сандале од папируса: није им допуштено да носе одећу и обућу од других материјала. Перу се два пута дневно и два пута ноћу хладном водом, извршавају на хиљаде обреда, може се рећи, али уживају и неке немале привилегије: ништа не троше од својих добара, за њих се спремају света јела и свакодневно добијају велику количину говеђег и гушчијег меса, као и вино, а не могу да се хране рибом [...]. Пасуљ не могу ни да виде очима зато што га сматрају нечистим поврћем. Свако божанство има више свештеника, а један од њих има улогу врховног свештеника: када умре, његово место наслеђује син.¹⁵

ном *слује боја* — које су Грци назвали прилично слободно, *ипороцима*. Египатски бог није апстрактна сила којој неко може да узнесе обожавање било где; он је свемоћни господ, физички присутан у светињи. Пажње које му се указују су највећим делом материјалне: храна, телесно старање, итд. Ова свештеничка екипа може бити упоређена са оном која се старала о господару у његовом замку и који су такође носили назив *слуја*.“, S. Sauneron, *The Priests of Ancient Egypt*, 56.

¹⁴ J. Bergman, *kohēn*, IV, 64.

¹⁵ *Херодотова историја I* (II издање), Матица Српска, Нови Сад, 1988, 127–128; такође S. Sauneron, *The Priests of Ancient Egypt*, 37; „Кандидати за свештенство нису увек били обрезаани, један је могао да приступи поучавању за свештеника у веома младом добу, али су се они вероватно подвргавали овом захвату онда када су и званично приступали својој служби. Под императором Адријаном, обрезање је постало знак по коме су се свештеници разликовали. У којој мери је ова пракса претходно била у сталној употреби? Да ли је чинила, у великим епохама, један од неопходних услова за свештенство? Не знамо довољно да то тако кажемо. Барем су писци у последњим раздобљима имали потешкоћа да пронађу теолошке разлоге. Није ли Свети Амвросије објаснио, са озбиљношћу која једино приличи чистим душама, да је ово сведочанство побожности, сведок посвећености светом зато *ишо изјони кнеза демона?* [Ad Constantium, 72]“, S. Sauneron, *The Priests of Ancient Egypt*, 37.

Свештеничке службе не треба да буду наследне — *службе немају децу*, каже *Анијево учење*. Међутим, преносиле су се са оца на сина како сведочи предањски образац — *чисти, син чистиої*. Временом, тенденција ка наследности се појачавала: Херодот налази да је нормално да свештеник одређује да га његов син наследи у служби. Дуги спискови предака свештеничких породица то потврђују.¹⁶ Један од услова био је да кандидат мора потицати из старе племићке породице, махом традиционално везане за религију села. Постоје бројни докази да су из појединих породица долазили свештеници, генерација за генерацијом, одани вери, испуњени поносом и чашћу божанске службе.¹⁷

Испит живљења без мрље, испит племена и познавање обреда преданих у *Кући живоїа* (архив храма) су претходили посвећењу у вишу свештеничку службу са којом је било повезано обрезавање, документовано у сценама на гробовима од 4. династије па надаље. Терминологија везана за свештеничко посвећење одговара делом оној за царско устоличење. За вршење свештеничке службе потребно је испунити строге услове везане за чистоту и девственост. *Мерикарово учење* (33), пружа поглед на живот свештеника: *Врши месечну свештеничку службу, носи беле сандале. Нађи се у храму, ошкриј ѿајну, уђи у најскровиїији део храма и једи хлеб у кући Божијој*. Два дуга натписа на главном улазу Едфуовог храма илуструју захтеве упућене свештеницима и очекивања повезана са правилним вршењем службе.¹⁸ Птолемејски текстови из Едфуа се придружују књизи Мерикарове мудрости, датованој око 2050. године пре Христа.¹⁹

„О ви пророци, велики и чисти свештеници, чувари тајне, свештеници чисти у Господу, сви ви који улазите у присуство богова, мајстори храмовних церемонија! О сви ви судије, управитељи земље, служитељи у вашем месецу службе... управите ваш поглед према овом обитавалишту у коме Његово Божанско Величанство поставио! Када он плови ка небесима, он гледа овде доле: и он је задовољан толико колико ви који се држите закона! Не будите у стању греха! Не улазите у стање нечистоте! Не говорите лажи на месту Његовог обитавања! Не задржавајте новчане добитке, не прикупљајте порезе кварећи мало у корист великог! Не додајте тежинама и мерама, већ их учините мањима! Не отимајте мерцом... Не одајте ништа што

¹⁶ Перниготи наводи да је у египатском друштву, увек постојала тенденција да, не само религиозне, већ и нерелигиозне службе постану наследне. Онај ко је то могао да осујети био је владар, који је у појединим случајевима себи додељивао именоване за свештеника (обично високог ранга), да би наградио неког посвећеног чиновника или када је желео да контролише клир неког посебно значајног храма. С. Перниготи, *Свештеник*, 139; „Кад свештеник умре, његов син долази на његово место.“ (Херодот, 2, 37). У пракси, ово очигледно није било апсолутно правило, али га је традиција чврсто усадила. Старо Царство нам већ даје примере завештања којима свештеник службу оставља у аманет наследнику: он њоме располаже, као својиним.“, S. Sauneron, *The Priests of Ancient Egypt*, 43; Када је помињани свештеник Петозирис је од цара Псамтика (око 648. пре Христа) добио своју титулу свештеника, она се односила на све храмове где је његов отац пре служио. Сонерон закључује да су на тај начин у малим градовима провинција, свештеничке породице могле њихове свештеничке службе задржати у својим рукама, где је врло често свештеничка служба преносена са оца на сина, али је наследни карактер свештенства остао ништа осим обичаја, где је право увек остајало суверену да именује онога кога он благоизволи и где он благоизволи. S. Sauneron, *The Priests of Ancient Egypt*, 44.

¹⁷ S. Sauneron, *The Priests of Ancient Egypt*, 14; „Знамо из врло касног папируса да је кандидат за свештенство морао да прође испит везан за религијске субјекте (*Паїирус Тебїиуниса Друїої*, 291). Али ранија радодља су скоро нема када је ово у питању.“ S. Sauneron, *The Priests of Ancient Egypt*, 42.

¹⁸ J. Bergman, *kōhēn*, IV, 65; S. Sauneron, *The Priests of Ancient Egypt*, 26; „Ношење белих сандала, међу народом који је ишао својевољно босих ногу, се чини да је било једна привилегија свештеничког чина. Најзад, класични аутори то тако виде, и египатски текстови наводе беле сандале као једну од привилегија.“ S. Sauneron, *The Priests of Ancient Egypt*, 41.

¹⁹ S. Sauneron, *The Priests of Ancient Egypt*, 26.

видите у свакој светој ствари светилишта! Ни на шта не полагите у Његовом обитавалишту, и не идите на небески лет носећу у свом срцу богохулне мисли! Један живи од онога што му дају богови, али други тражи то што је напустило олтар након што се Господ наситио! Види како он иде ка небу одакле надгледа остали свет, његове очи остају на његовим благословима, без обзира где су. [...] Благовољење, не притворност против истине у призивању Господа! Ви који сте људи од важности, никад не дозволите да дуго проводите живот без призивања Њега, када сте далеко од Њега принесите му дарове и хвалите Га у Његовом храму... Не посећујте борделе, не чините ништа што се не чини овде; не отварајте сасуд унутар поседа: то је само Господ који пије тамо! Не вршите свештену службу за свој ђеф! Шта би онда чинило добро да гледате старе текстове: обред храма је у вашим рукама, то је дело ваше деце...²⁰

„Како је срећан онај који прославља Твоје Величанство, ох велики Боже, и ко никад не престаје да служи Твом храму! Онај који узноси Твоју силу, ко узвисује Твоју величину, ко испуњава своје срце Тобом... Онај ко праги Твој пут, долази до твог источника, онај који се брине за хтења Твог Величанства! Он који обожава Твој дух са дужном часношћу боговима, и ко изговара Твоју службу... Онај који води службу тачно и службу светих дана без грешке... Ти који корачаш путем Раа у Његовом храму; који надгледа његово обитавалиште, закупањен провођењу Његових светих дана, приношењем Његових жртава, без престанка: уђи у миру, изађи у миру, иди у срећи! За живот који је у Његовој руци, мир је у Његовој моћи, све добре ствари су са Њим: тамо је храна за оног ко остаје за Његовим столом; тамо је јело за оног ко једе од Његових жртава! Тамо нема несреће нити зла за оног ко живи од Његових добара; нема осуде за оног ко Му служи; Његовом бригом достиже небо и Његову сигурност на земљи: Његова заштита је већа тако од оне свих богова.“²¹

Какву су одећу носили свештеници у Египту? По њиховом спољашњем изгледу, било их је лако разликовати од осталих Египћана. Одећа од вуне им је била забрањена, јер је то био материјал добијен од живих бића који је прљао оног ко га је носио и вређао светост места где је служио. Ова забрана је била апсолутна: једногласност аутора који о томе извештавају (Херодот, Апулије) и строге казне које су биле намењене онима који вређају светињу потврђује њихов недвосмислен карактер.²²

Свештеничка одећа је морала бити израђена од финог лана²³ и из једног изрезаног дела; током целог периода свештеници су сачували једноставне одећу коју су носили у првим данима египатске цивилизације. Особеност њихове одеће је била таква да је један детаљ могао да укаже на тачну службу коју су вршили. На пример, *свешћеник-чишћач* је носио преко својих груди ешарпу, неку врсту широке траке. Једини који су имали право да носе другачију одећу били су *свешћеници великих божанстава* и *првосвешћеници*: Птахов свештеник је био оденут пантеровом кожом, а првосвештеник Хелиополиса је био огрнут кожом на којој су била извезена сазвежђа. Првосвештеник Мемфиса је имао право да носи огрлицу посебног облика и плетеницу са стране.²⁴

²⁰ Edfu III, 360–362, 361–362, превод М. Alliot, цитирано у: S. Sauneron, *The Priests of Ancient Egypt*, 25.

²¹ Edfu V, 343–344, превод М. Alliot, цитирано у: S. Sauneron, *The Priests of Ancient Egypt*, 26.

²² S. Sauneron, *The Priests of Ancient Egypt*, 40.

²³ J. A. Davies, *Royal Priesthood*, Journal for the Study of the Old Testament Supplement Series 395, T & T Clark International, London-New York, 2004, 151.

²⁴ S. Sauneron, *The Priests of Ancient Egypt*, 40.

Свештеник је носио беле сандале, поштовао је сексуалне табуе и правила везана за исхрану. Забране су имале локални карактер и нису важиле ван града или области у којој је обожавано божанство. Само су се у личности владара, врховног свештеника око кога су гравитирали сви свештеници, сабирали сви табуи и све забране оваквог типа. Његова чистота морала је да буде апсолутна и преносила се на сваки култ у земљи.²⁵ Основна дужност египатског свештеника била је божија служба. Да би јој се посветио, морао је да задовољи услове обредне чистоте. Остваривали су се помоћу обредних прања обављаних у светом језеру и потпуног одстрањивања длака са тела.²⁶

Свештеничка служба је била ограничена на један период, није била перманентног карактера.²⁷ Није захтевала стални динамични духовни живот који је имао своју улогу у заједници и био упућен на њу. Пре би се могло рећи да је то личило на привремено опслуживање култа у циљу испуњена обавезе према држави, а пре свега према Фараону који је поседовао атрибуте божанства — „најзад, изнад свега, не би требало да заборавимо да су свештеници били на служби само на одређено време, три месеца годишње можда, захваљујући њиховим наизменичним смењивањима. У току тромесечја које је одвајано месецом службе, њихов чисто цивилни живот је текао сасвим нормално, далеко одвојен од олтара. Египатско свештенство је имало превише цивилну функцију, као и што је било превише отворено да би могли да пронађемо све аспекте које су се у њему огледали, добре и лоше. Са друге стране, свештеници нису били чувари божанске мисије за верне, већ прости извршиоци дневних религиозних церемонија које су извођене далеко од профаних очију.“²⁸

Ипак, ово није значило да је свештенство у Египту било лишено онога што бисмо хришћанским речником могли назвати димензијом тајне, а што по својој форми одговара старозаветним упутствима за богослужење из Левитске књиге.²⁹

²⁵ С. Перниготи, *Свешћеник*, 54.

²⁶ С. Перниготи, *Свешћеник*, 154; Ово сведочи Диоген Лаертије који наводи случај једног Грка, Евдоксија, који је ради тајног знања желео да приступи египатском свештенству. Прихваћен је тек када је уклолио длаке са тела и када је на крају обријао главу и обрве, Диоген Лаертије VII, 8, (87), 3, цитирано у: S. Sauneron, *The Priests of Ancient Egypt*, 37. Ова освештана вода која је имала функцију очишћења се такође користила пре сваког обреда, и била је ношена из светог језера у сваки храм у Египту., Н. J. W. Drijvers, *Abluzione*, у: *Enciclopedia delle religioni* (уред. М. Eliade), Vol. 2: *Il Rito (Oggetti, Atti, Cerimonie)*, Jaca Book, Milano, 1994, 7.

²⁷ „Принцип је био: свештенство подељено у четири групе, тачно паралелне по броју и расподели служби. Свака од група је вршила службу један месец; другим речима, свака свештеничка *фила* је заправо била ангажована три месеца годишње, сваки од ових периода је био раздвојен од оног који је следио са три месеца слобода. У Птолемејској епохи, била је формирана пета *фила*, смањујући даље учествовање сваке групе у опслуживању храма и службама везаним за њега. Свака од ових четири — или пет — група је имала свог надређеног, он је био племенски поглавар, *филарх*. На крају сваког месеца службе, одлазећа *фила* остављала је место оној која ју је мењала, и окретала је храму са свим његовим добрима и проблемима: то је била прилика да се изврше пописи храма, на дрвеним плочама или понекад папирусу, док је нова *фила* која је била тада на служби у храму, у дану кад је преузимала службу, проверавала присуство свих сасуда и религијских објеката храма: статуа, музичких инструмената, преносних олтара, жртвеника, ритуалних ваза, итд.“ S. Sauneron, *The Priests of Ancient Egypt*, 70.

²⁸ S. Sauneron, *The Priests of Ancient Egypt*, 15–16.

²⁹ Ова чињеница се најпре огледа у обредима везаним за посвећење у свештеничку службу: „У коначној фази кандидовања за свештенство, пуно смо, на жалост, мање информисани него што бисмо то хтели да будемо. Двојезични текстови Птолемејске епохе показују да је ова церемонија укључивала обред, ритуал постављања (иницијације), али његов облик није лако одредити. Да би приступили одређеним текстовима, чини се да после захтеваног очишћења било које особе која улази у храм, нови свештеник је једноставно примао неку врсту сажетог крштења: *Они су оишишли да ишраже Пшх-нефера, новој Амонувој йророка, одведи та до храма и миройомажи му руке, њо реду та уведи у службу Амона* (Петезисова прича). Процедуре би требало да буду идентичне са уводом лаичких служби: прихватамо службу, Егип-

Свештеници су били именовани од стране фараона и вршили су богослужење као његови *ојуномоћеници*. „Цар је онај који ме шаље да посматрам Бога“ (*Амонов рийуал*, 4, 2, 5, с). Зато свештеник поседује и царско звање.³⁰ Место где се његова служба вршила био је *храм*. Само унутар храма свештеник је представник владара и посвећени клирик за односе са божанствима. Од њега се изван храма није очекивало посебно понашање, нити је био спутаван неким ограничењима која би се односила на његово становање или облачење. Са друге стране, припадност клиру није нужно подразумевала неку посебну теолошку обуку у смислу усавршавања.³¹

3. Јерархија египатског свештенства

Јерархију египатских свештеника чинили су: *високо свешћенство* (одговорно за богослужење, руководеће и дисциплинске одлуке) и *ниже свешћенство*, које је вршило помоћне послове. Заједничко им је било пролажење кроз обред очишћења да би постали *w'b*. Врховни свештеник је *фараон*, као господар територије и носио је титулу *полавар пророка*.

У Египту није било могуће разликовати религиозне обредне службе и политичке функције.³² Чланови високог свештенства су носили називе *пророка*. Старешина храма се називао *први пророк* по грчком преводу са египатског, али је ова терминологија нетачна. *Хем нечер шери* значи „први божији слуга“. Израз боље осликава улогу службе египатског свештеника више јерархије. Назив врховни свештеник, првосвештеник, не одражава тачно египатски израз, већ се више приближава чињеничној стварности.³³ Египатски свештеници нису служили свим божанствима — припадали су светилиштима посвећеним одређеном богу пантеона. Положај и углед свештеника у друштву је зависио од важности божанства: „Први пророк божанстава као што су *Амон*, *Птах* или *Ра*, била је личност на високом положају која је верском престижу службе додавала прворазредну политичку тежину, до те мере да се, као што је то виђено у случају *врховног свешћеника* *Амон-Ра* у Теби, стварала нека врста противтеже политичкој моћи оличеној у владару.“³⁴

хани себе миропозамазују за службу. Али текст статуе из музеја у Каиру нам даје додатне појединости: *Излазим из пред доја, каже свештеник, дивајући диван, млад човек, доведен до дочетка раја... Дошао сам из Нуна (примордијалне воде) и реших се свега што беше зло у мени; сложио сам са стирани своју одећу, и мира шаква као она која су користијели Хорус и Сеи. Дошао сам из пред дојом у свешћену над свешћенјама, прейун сираха у његовом ирисусиџу.*“, S. Sauneron, *The Priests of Ancient Egypt*, 47–48.

³⁰ J. Bergman, *kōhēn*, IV, 65; условно, можемо пронаћи аналогију са старозаветним свештенством у време Соломона, Јосафата и Језекије, где их видимо како у посебним приликама сазивају богослужбени сабор, организују и *de facto* предводе богослужење (1 Дн. 28; 2 Дн. 5, 2–14; 2 Дн. 20, 1–19; 2 Дн. 29; 30). Цар као институција није био лишен сакралности, напротив, али у којој мери она може бити у равни свештеничком тешко је одредити. Цар је на Блиском истоку готово увек имао прерогатив свештеника.

³¹ С. Перниготи, *Свешћеник*, 144–145.

³² J. Bergman, *kōhēn*, IV, 65.

³³ С. Перниготи, *Свешћеник*, 149; „Једном је првосвештеник био именован од стране цара — и посебно кад је био изабран ван клира коме је дошао на чело — то је био обичај у циљу потврде његовог именовања од стране божијег пророчишта; политички и божански постављен, нови првосвештеник је тада примао два златна прстена и штап, и цар је изговарао традиционалну реченицу: *Ти си сада првосвешћеник доја (име): његова блаја и жићнице су под твојом руком, и ти си полавар његовог храма*“. Такви су били елементи вишег клира богова Египта, чин „слугу божијих“ који је могао да, пратећи посвећујућу реченицу, отвори врата раја и да сваког дана посматра бога њихове вере. Они су сачињавали свештеничку елиту, црквену групу којој су припадали највиши великодостојници египатског клира. Заједно са овим привилегованим staleжом, било је и безброј припадника нижег клира, и помоћници.“, S. Sauneron, *The Priests of Ancient Egypt*, 62.

³⁴ С. Перниготи, *Свешћеник*, 149; „Први свештеник неких божанстава описиван је посебним изразима који су одражавали не толико њихов хијерархијски положај колико службу коју је обављао, често у дале-

Чиновни јерархије високог свештенства били су: испод *џрвои џророка*, налазили су се *друи*³⁵, *џрећи* и *чејвртји џророк* који су имали улогу намесника *џрвои џророка* и били су његови опуномоћени заменици, а у првом реду је то био *друи џророк*, док су остали имали управљачко-организационе улоге, вршећи функције врховног свештеника.³⁶ За узвишенија задужења великог храма, у првој фази су постојале посебне титуле, касније коришћене као почасне: „највећи од уметника“ за првосвештенике Птаха и Менфија, „највећи од гледатеља“ (значило је и „онај ко посматра Великог“) за првосвештеника Ра у Хелиополису, итд.³⁷

Одмах после пророка, постојали су свештеници који су се називали „очеви бога“, чије функције не знамо.³⁸ Сигурно је да су припадали вишем делу египатског клира где се појављује титула „старешина тајни“, која се односи на свештеника високог ранга али не знамо коју је улогу имао у свештеничкој јерархији; једна од прет-

кој прошлости, у божијем обреду. Док се моћни старешина Амонових свештеника у Теби красио једноставном титулом *џрвои Амоновој свештеника*, врховни свештеник Хелиополиса описиван је као *велики у гледању Раа*, што је алудирало на његову повластицу да непосредно гледа бога, док је Птахов свештеник из Мемфиса, њему раван по рангу и историјско-религиозном значају, носио чудну титулу *великој међу занатлијама*, зато што су занати били под заштитом бога-демијурга Птаха и његов храм сматрао се за неку врсту радионице у којој су свештеници били *занатлије*, а сходно томе, врховни свештеник био је главни занатлија. У другим случајевима, врховни свештеник одређиван је епитетом божанства коме је служио, који се дакле преносио са бога на његовог свештеника. Потасимто из Фарбатиса, генерал који је војевао током владавине Псамтека II (595–589 пре Христа), носио је свештеничку титулу *великог ратника, господара тријумфа*, која је у почетку једноставно била епитет бога Хормертирија, божанства његовог родног града.“; *исто*.

³⁵ „У Амоновом свештенству у Теби, *друи џророк* је већ био јединствен у свом чину и заузимао је привилеговано место у држави. Он је био веома велика личност... По потреби је мењао свог надређеног, *џрвои џророка*, као своје бројне функције, политички као и религиозно, често га је узимао храма; али изнад свега он је имао предност доминантне позиције у важном делу надгледања радника у пољима и контролу над приносима богу који су долазили споља. Цело домаћинство је могло пронаћи себе у његовој служби, и целу армију служитеља, чиновника, писара, директно подређених, који су припремали административна документа у његово име и осигуравали глатко вођење свих служби стављених под његову контролу. Као за првог пророка, *џрвосвештеник*, он је био веома еминентна личност, чија је моћ у држави била очигледно повезана са тим коме је богу служио. Он је понекад имао посебно име, које је било у вези са тачном службом коју је првобитно прихватио у религији његовог бога. Тако, ако је првосвештеник Тебе једноставно себе називао *џрви џророк Амона у Теби*, онај у Хелиополису је носио, ако је веровао у новија тумачења, елоквентно име *оноја ко је мојао да вици Великој (Боја)*, титула која је постала, наново протумачена од стране наредних поколења, *онај који је велики са виђењима боја Ра*. Као за првосвештеника бога Птаха у Мемфису, он је носио технички назив великог поглавара занатлија, свега што се производило, знамо, постављено под еминентну заштиту бога Птаха.“; S. Sauneron, *The Priests of Ancient Egypt*, 61.

³⁶ С. Перниготи, *Свештеник*, 150; „И *чејвртји џророк* је имао изванредан значај. Монтуемхат, који је спроводио задужења веома блиска оним краљевским улогама над тебанском номом између 25. и 26. династије и красио се титулама *чејвртји џророка* и *ујравника џрада* [=Тебе]. Овај јединствени спој између свештеничке титуле која се налази тек на четвртном месту у свештеничкој хијерархији, и тако значајног цивилног положаја, с једне стране, показује да је Амоново свештенство много изгубило од свог утицаја на политичку власт, док се са друге стране, потврђује да је и *чејвртји џророк* морао да сачува изванредан углед зато што је незамисливо да би се једна личност Монтуемхатовог ранга задовољила изузетно скромним религиозним положајем.“; *исто*.

³⁷ Сонерон нам даје илустративан пример мудрог свештеника Петозириса који је живео у средњем Египту, у граду посвећеном богу Тоту, великом Хермополису: „Негде испод реда палми је најсветије место, прва хумка која се појавила из првобитног хаоса, из стварања света, и на којој се прво јаје излегло, извор земаљског живота... То је ту где је мудри Петозирис живео, током последњих година „слободног“ Египта — мало пре доласка Александра Великог (око 350–330. пре Христа). Он је био веома велика личност у свом граду, носио је цењене називе: „*Високи свештеник* (првосвештеник), који је гледао Господа у Његовом храму, подржавао свог Господара, следио га, улазећи у светињу над светињама, вршећи свештеничку службу у друштво великих пророка, пророк (он сам) шест највећих богова, старешина свештеника Секмета, старешина треће и четврте класе (чина) свештеника, царски писар, одговоран за све богове храма у Хермополису...“ S. Sauneron, *The Priests of Ancient Egypt*, 11.

³⁸ С. Перниготи, *Свештеник*, 151.

поставки је да је био задужен за церемоније одржаване пред малим групама свештеника или у присуству владара када би он дошао да посети храм и учествовао у његовим обредима.³⁹

Испод њих налазио се чин обичног свештеника (*хему нечер*, „божији слуга“) чији је број био велики и зависио је од важности храма. Били су организовани по групама од по четири свештеника, на грчком *филе*, до птолемејског периода када је додат и пети.⁴⁰ Њихова служба је била организована по сменама и ограничавала се на служење у трајању од три месеца годишње.⁴¹ На челу ових свештеника налазио се „надзорник свештеника“, који је изгледа имао управљачку дужност. О вези између њега и првог пророка се ништа не зна. Уз њега су били: „надзорник пророка“ и један „пророк заменик“, који је мењао носиоца титуле када је он био спречен да врши службу.

Наредни чин је *уаб-свештеник*, (*чисти свештеник*). Он је нижег ранга и био је задужен за вршење обредног очишћења. Ови свештеници су били организовани у четири *филе* са стабилном јерархијом. Осим светих, вршили су разне делатности материјалног карактера, као што је на пример возња божанског чамца током процесија.⁴² Заједно са *уаб-свештеником*, у истом чину налазио се и „свештеник-читач“, коме је било поверено читање светих текстова током обреда и који су повремено поред своје титуле додавали титулу „маг“ (на египатском *хери-шеј*), што показује тесну везу између две службе. Свештеник-читач (*hrj-hb*) је особа одређена за вршење обреда. У каснијој епохи користе се бројни други карактеристични називи, често за локалну употребу, чије прецизно значење није сасвим јасно.

Што се тиче устројства локалног свештенства, може се уочити да нижи клир, то јест *чисти*, *свештеници-чишачи*, помоћници свих типова свештенства и они који помажу при обредима махом женског пола, су били подељени у четири свештеничка племена, *филе*. Свако племе је служило са утврђеном променом због трајања од месец дана. Чланови су називани *imj ibd.f*, тј. „они који дају службу на један месец“. Ово устројство треба на првом месту схватити као лаичку установу.⁴³ Изгледа да је било пуно случајева да један свештеник-читач постане важан великодостојник у Египту: „Да би се разумело какав је значај свештеник-читач и маг могао да добије у Египту, довољно је подсетити се да је највећи гроб у тебанској некрополи саграђен за извесног Петаменофиса који је почетком 26. династије (664–525. пре Христа) обављао ову службу на двору.“⁴⁴

У ниже свештенство спада свештеник који је припремао богослужбене предмете за свети обред и који је вршио одабир животиња намењених жртвовању, и имао је такође задатак да их убије. Он се на грчком називао *йасифор* (*пастофóрос*).⁴⁵

³⁹ С. Перниготи, *Свештеник*, 151.

⁴⁰ С. Перниготи, *Свештеник*, 150.

⁴¹ С. Перниготи, *Свештеник*, 150.

⁴² С. Перниготи, *Свештеник*, 151.

⁴³ J. Bergman, *kōhēn*, IV, 64.

⁴⁴ С. Перниготи, *Свештеник*, 151.

⁴⁵ „Међу члановима нижег клира били су *йасифори*, који су носили свете предмете, чија улога — и чак назив — поново постављају многе не лако решиве проблеме. Свештеници који су убијали жртвене животиње су били не само прости кољачи: грчки текст их идентификује са нижим свештенослужитељима, а извесни египатски текстови их стављају међу служитеље *Куће живоша*, показујући да су требали да знају извесна начела религијског символизма, и да је њихова служба увелико превазилазила једноставно материјално дело: животиње намењене боговима су имале бити изабране и убијене по извесним стандардима.“, S. Sauneron, *The Priests of Ancient Egypt*, 70–71.

Поред њега, постојао је и „онирокрит“ (ονειροκρίτης), коме је било поверено тумачење снова.⁴⁶ Претпоследњи чин у хијерархији чинио је „свештеник-оролог“ (ωρολόγος) који је имао задатак да помоћу астрономских посматрања утврди тачно време када треба да почне богослужење.⁴⁷ И на крају, као последњи у јерархији, постојао је „свештеник-астролог“, који се називао „хороскоп“ (ωροσκοπός), задужен за утврђивање погодних и непогодних дана.⁴⁸

Заједно са посвећенима, при храмовима су постојали и *йевачи* и *музичари* који су имали важну улогу у религиозном животу месног култа. Богослужење је обухватало не само литургијску музику за време приношења жртве и процесија, већ је у различитим моментима богослужења била укључена и музичка пауза (интермецо), певана уз пратњу харфе. Постојала је и једна врста серенаде која је свирана ујутру да би пробудила бога.⁴⁹

Јерархија је јасно одвајала виши клир од нижег, па ипак, појединачни случајеви су могли превазићи ову поделу и уздићи се у виши чин, док су поједини свештеници из вишег чина могли обављати дужности нижег клира. Уопште, постојала је разлика између свештеника и свештеника-пророка коме је било дозвољено да види бога у светињи. Припадање чину није било дефинитвна ствар, већ се могло напредовати у јерархији чије је устројство било врло флексибилно: одређени свештенички чинови међу којима је било пуно припадника нижег свештенства, могли су да стекну право да буду прибројани вишем свештенству; један је такође могао да се разликује између вишег клира, нижег клира, и помоћника; проблеми се усложњавају у тренутку када покушамо да прецизније дефинишемо сваки од ових чинова, пошто осцилирају.⁵⁰ Овом иде у прилог оно што Перниготи истиче, а то је да су „ове службе могле бити присаједињене цивилним или војним, тако да често није могуће проценити односе који су међу њима постојали, да ли су се распоређивале у хронолошком низу или успону важности према распореду у којем су религиозна

⁴⁶ „Тумач снова, кога су Грци звали *онирокрити*, који је био посвећен у науке ноћних појава, остајући на располагању верних, који су били радознали да знају значење њихово значење; у прошлости где је био раширен обичај да се проведе цела ноћ у храму да би примили неко саопштење од бога, нагађа се да је објашњење снова постало важна активност свештеника нижег чина.“, S. Sauneron, *The Priests of Ancient Egypt*, 70–71.

⁴⁷ С. Перниготи, *Свештеник*, 152; Посвећенима је био прикључен и *оролог* (свештеник-мерац времена) и *асиролаг*. О *оролозима* су изнесена најразличитија мишљења. Једно мишљење је да су ови свештеници били само у ствари разумни, мудри лаици који су долазили да понуде своје услуге храмовима — као неку врсту благонаклоног геста; ово објашњење њиховог својства дозвољава оправдање бројних контекста у коме се они појављују. У ствари, чини се да су ови свештеници били посве друга ствар: астрономи задужени за одређивање часа и исписивање, дана и ноћи, тренутка у коме свако дело богослужења треба да почне. То су они којима нас извесни текстови воде до слике смештене на тераси храмова, где њиховим очима посматрамо померање ноћних небеса., S. Sauneron, *The Priests of Ancient Egypt*, 66.

⁴⁸ С. Перниготи, *Свештеник*, 152; Улога *хороскоп-свештеника* је била да преко календара покаже повољна и неповољна предсказања. У каснијем периоду ово виђење замењује концепција индивидуалне судбине сваке личности, не само великодостојника, у односу на космичке услове и астралне утицаје у време његовог рођења. Изворно, овај свештенички чин је у светилиштима великих епоха једноставно одређивао срећну или несрећну природу рођења из митолошких догађаја која су се догодила на те датуме., S. Sauneron, *The Priests of Ancient Egypt*, 66.

⁴⁹ S. Sauneron, *The Priests of Ancient Egypt*, 67.

⁵⁰ S. Sauneron, *The Priests of Ancient Egypt*, 56; „Египатски свештеник, у истом тренутку кад је ступао у службу неког бојанства, постајао је саставни део структуре организоване према строгој хијерархији на чијем се врху налазио *врховни свештеник*. Његов положај могао је да има различите називе у зависности од места и бојанства коме је служио, али је у сваком случају представљао његово крајње изходно стање. Свештеничка каријера могла је да почне од било ког места у хијерархијској структури: од најнижег степеника могло се стићи до врха, или се могло кренути од било ког средњег или чак највишег нивоа.“, С. Перниготи, *Свештеник*, 140.

и цивилна задужења следила једно за другим, тачним редоследом или су се смењивале без неког посебног реда.“⁵¹

4. Жене — свештенице у Египту

У Египту је постојала и служба жена-свештеница. Оне нису имале сталну службу и вршиле су обреде ређе него свештеници који су то чинили три месеца активно у току године. Од Старог царства, примери свештеница и богиња су бројни. Радило се махом о египатским племкињама или кћеркама свештеника које су службу наслеђивале од својих очева.⁵² Временом је женска улога у богослужењу расла и била охрабривана: „Тебанска установа супруге бога, „женске божанске служитељке“, која је заузимала еминентно место у Амоновом свештенству остаје изолован случај без ичега сличног у другим религиозним сабрањима; али присуство женских певача или музичара у храмовима је мало више уобичајено: рељефи их често приказују како ударају у даире или по реду свирају цитру пред богом да би га одбровољиле својом мелодијом. Ван ове уметничке улоге, чинило се да су жене понекад биле веома ограничене: на пример, у извођењу религиозних мистерија, две младе жене су играле улогу богиња Изис и Нефтис:

Нека буду доведене две младе жене чистиих ђо њелу, девице, ђођијуно ђлајких без ђједне власи, ђлаве украшене са киђаром у руци, са њиховим именима на раменима: Изис, Нефђиис; и нека ђевају сђихове ове кђије ђред бођом. (Папирус Британског музеја 10, 188).“⁵³

5. Египатско свештенство или египатска свештенства?

Густо преплитање религиозних и световних служби доводи до закључка да за Египћане разликовање између њих није постојало пошто су обе у служби божанства које је заступљено у свакој области живота. Мора се такође имати у виду да

⁵¹ С. Перниготи, *Свешћеник*, 135; Илустративан је пример свештеника Хапусенеба, који је живео у време краљице Хатшепсут (1479–1458 пре Христа): „Он је носио титуле *ђлемидђа*, *владара*, *канцелара краља доњег Еђиђиђа*, *ђрвођ Амоновођ ђророка*; њима је додао, на једној статуи која се чува у Лувру, положај *везира*. Спајање највиших религиозних (*ђрви Амонов ђророк*) и цивилних (*везир*) функција могло би да наведе на помисао да се цивилна и верска власт гомила у рукама једне личности, чија би тежина у египатском политичком животу стога била велика, и да се спроводи политика усмерена ка наметању неке врсте цивилне контроле над моћним Амоновим свештенством или, напротив, да је реч о „клерикалном“ уплитању у световни живот. Међутим, сваки сувише прецизан закључак онемогуђен је нашим непознавањем односа између два посла у Хапусенебовој каријери.“, *исти*.

⁵² S. Sauneron, *The Priests of Ancient Egypt*, 69;

⁵³ S. Sauneron, *The Priests of Ancient Egypt*, 69; „Извесно је да су у најстаријем периоду египатске историје постојале жене-свештенице, али се уопште њихова важност није могла поредити са улогом коју је имао мушки клир. Посебан случај је институђија *суђрује бођа* која је у Теби у позном периоду имала важност која се могла поредити са *Амоновим ђрвим ђророком*, а у неким тренуцима је била чак супериорна у односу на њега, тако да је ова служба била поверавана само кћерима владара. Долазак у Тебу 656. године пре Христа кћери Псамтека I, Нитокрис, која је у својој пратњи имала бројне чиновнике и која је требало да буде примљена као наследница свештенице Шепенвепет II, представљао је један од најнезаборавниђих догађаја у египатској историји током 26. династије. Задатак *суђрује* ишао је знатно даље од мистичног споја са својим богом, уплитањем далеко конкретниђих политичких и економских интереса, као што показује велики број чиновника који су били у служби ове принцезе. Осим *суђрује*, храм је могао да има и харем у коме су биле бођје *конкуђине*. У томе постоји очигледна сличност између структуре храма и краљевске палате: и фараон је имао невесту и харем. Ипак треба истађи да у старом Египту нема ничег светог светођ проситиуђији. Однос између супруге и конкуђина, с једне, и бога, са друге стране, остваривао се на једном чисто духовном плану, зато што је забрана сексуалних чинова у храмовима била апсолутна и није допуштала никаква одступања.“, С. Перниготи, *Свешћеник*, 152–153.

наше уврежено схватање религиозног живота данас и његово одвајање од свега није компатибилно са схватањем или боље рећи прожимањем ове две сфере код древних Египћана.⁵⁴ Религија је у Египту била од велике важности јер је имала пресудан утицај на временске прилике, од којих су Египћани зависили у егзистенцијалном смислу. Пре свега феномен плављења или неплављења Нила од кога је зависила годишња родност земље и принос житарица, што се сматрало као резултат благослова богова или када је у питању негативан случај, као израз њиховог гнева.

Перниготи истиче да у Египту фигура која је заоденута ореолом свештеника може бити правилно контекстуализована и одгонетнута једино ако задобије прецизна додатна историјска значења кроз опис богослужбених функција и на основу ограниченог броја књижевних споменика и некњижевних докумената који не морају да буду везани за религијске теме, који нам показују личности које припадају клиру и конкретно делују у историји свог времена.⁵⁵

Сваки храм је, без обзира на величину представљао са организационе тачке гледишта неку врсту аутокефалне цркве без икакве хијерархијске подређености у односу на друге секторе свештенства осим уколико то није изричито предвиђено. Последица свега овога јесте да се ни на који начин не може говорити о *једном свешћенсћиву* у старом Египту, већ о *свешћенсћивима* од којих је свако било потпуно независно у односу на оно друго. Нема никаквог смисла, ни на историјско-религиозном, ни на политичком плану, такође представити египатски клир као одвојену и супротстављену стварност световној власти. У крајњем случају, постоје појединачни случајеви у којима се један одређени део свештенства нашао у сукобу — или складу — са световном моћи. Другим речима, у древном Египту није било ничег сличног сукобима између Цркве и националних држава који су у више наврата обележили историју западног света, нити теократској држави у којој је једна религиозна доктрина постала политичка и управљачка пракса преко државних структура.⁵⁶

6. Фараон — врховни и једини свештеник?

У било ком храму, сваки култ је био практикован у име цара — фараона: *Бојови су ми њријремили њуј: цар је ѡај који ме шаље да ѡдеам Боја*, каже стих из поглавља једног обреда.⁵⁷ Сваки свештеник је требао да буде именован од стране суверена земље. Очигледно да је таква централизација захтевала деликатно свештенослужење које је изискивало пуно времена. Тако је у пракси фараон задржавао за себе именоване високих великодостојника знаменитих храмова, прве свештенике великих култова, остављајући везиру да именује помоћне свештенике нижег ранга. Када је млади Тутанкамон обновио свештенство Египта, поставио је пророке и свештенике избране између синова локалних великодостојника и племића, децу поштованих људи чија су имена била општепозната.⁵⁸ Фараон је мудро поступио, то био је паметан начин да измири великодостојнике који су били повређени од стране превише личног ауторитета Ехнатона.

⁵⁴ С. Перниготи, *Свешћеник*, 138.

⁵⁵ С. Перниготи, *Свешћеник*, 138.

⁵⁶ С. Перниготи, *Свешћеник*, 140–141.

⁵⁷ S. Sauneron, *The Priests of Ancient Egypt*, 45; J. A. Davies, *Royal Priesthood*, 151.

⁵⁸ S. Sauneron, *The Priests of Ancient Egypt*, 45.

У прошлости, фараон је унапређивао свештеника чија му је личност и служба удовољавала.⁵⁹ То је био случај са свештеником Небоуајем, у време Тутмеса Трећег, који је успешно унапређен у чин првог пророка Озириса, да би неколико година касније, царским благовољењем, постао првосвештеник у храму Ахмеса Првог у Абидосу.⁶⁰

Теоријски, фараон је био једини легитимни свештеник, који је могао да има везе са боговима у обредима.⁶¹ У разним сценама богослужења на зидовима храмова, само је он представљен док врши божанску службу. „На њима је однос између света богова и света људи поверен готово искључиво фараону и у далеко скромнијим границама осталим члановима царске породице, пре свих царици. На призорима који се понављају са мало варијанти на разним местима и у разним храмовима, фараон је тај који обавља богослужбене радње, приноси боговима најразличитије дарове, а за узврат од њих добија заштиту и благонаклоност које ће се одразити на читав Египат.“⁶² Главни аспект остваривања фараонске власти је свештеничка служба, а други је управљање Египтом. Из овог разлога, фараон именује свештенике у својству државних службеника и чиновника, који постају посвећени за богослужење, али уједно врше и све делатности везане за привреду. Храм постаје место организације целокупне државе на свим пољима, где су религиозне и световне службе испреплетане и повезане. Будући теократија *par excellence*, Египат све своје државне установе устројава и чврсто поставља унутар једне јединствене религијске макро-структуре са фараоном као врховним свештеником и апсолутним сувереном:

Делећи природу богова, владар, (и он сам бог) с њима је имао повлашћен, ако не и искључив однос. На њему је било да обезбеди сагласје између реда који је утврђивао живот универзума и његовог дела Египта, над којим му је била поверена власт. Египћани су га одређивали термином *мааи*⁶³, речју с више значења, која је

⁵⁹ „Дворани, испуњени дволичношћу, славе божански избор, пажљиво вођен од стране Рамзеса, и обред се окончава: И Његово Величанство је дало Небунефу његова два златна прстена и скиптар избора; он је био именован за Амоновог првосвештеника, поглавара дупле куће од сребра и од злата, поглавара дупле житнице, руководиоца радова, управника свих еснафа у Теби. Царски гласник који је био послан да обавести да цео Египат зна да се Амонова кућа обратила њему, исто као и сво њено власништво и њен народ. Ова техника је ретко варирала; са стеле првосвештеника Птаха Пхеренптаха знамо да су 1200 година касније цареви настављали да на исти начин именују првосвештеника. Стога можемо да прихватимо да су се генерално царска именована догађала само у два посебна случаја: када је суверен желео да награди свештеника (или великодостојника) чије је службе ценио; и када је, због разлога унутрашње политике, желео да измени равнотежу снага, бирајући првосвештеника из клира Тебе, изван, већ превише моћне мреже Амоновог свештенства. Ван ове две заједнице, чини се да је приступ различитим степенима свештене службе био уређен на основу већ наведених процедура.“, S. Sauneron, *The Priests of Ancient Egypt*, 47.

⁶⁰ S. Sauneron, *The Priests of Ancient Egypt*, 45.

⁶¹ „Фараон је био практично једини свештенослужитељ култова Египта. Њега се тицало, сваки пут када је било погодно, да стави кога год који се чинио подесним њему, на место које би он пожелео; такав систем, оскудно дефинисан у својим начелима, неизбежно је водио у сукоб — што никада није недостајало. Прича о религијама Египта стално одражава несрећне сукобе интереса ових сложених система.“, S. Sauneron, *The Priests of Ancient Egypt*, 43.

⁶² С. Перниготи, *Свешћеник*, 143.

⁶³ Египатска космологија је концептуално истоветна старозаветној, и у њој свештеници, а пре свих фараон, својим деловањем одржава мир и хармонију васељене (*мааи*) жељених од богова: „Непроменљива земља чији је пут увек исти, Сунце никад скривено, река која сваке године заплускује и плави да би дала живот обалама: тако је изгледао оквир у коме је формиран египатски дух, у коме су главне контуре добиле облик. Уметност, мисао, образац живљења, начин израза, све у овој земљи је првобитно обележено статичком концепцијом ствари, непроменљивих у њиховом вечном аспекту или ритму, као што су првобитно створене. У праскозорје света, догови су наредили египатској земљи да се сабере од примордијалног мора; одвојили су небески свод од обновљене земље и бацили су Сунце у небески океан. Тако је рођен живот — људи, животиња и биљака, ствари које су се кретале, саме земље и њених

у овом смислу означавала равнотежу између видљивог света и горњег света коме владају богови. Кључни део таквог договора била је наклоност ове препуњене заједнице божанстава према Египту. Задатак владара је био је да обезбеди земљу којом је владао кроз култне радње и приношење дарова у храмовима. Као неко ко истовремено припада свету људи и свету богова, владар је био једина особа опуномоћена да обавља овај деликатан задатак, истовремено световни и верски, да одржава односе са боговима и да Египту обезбеди њихову заштиту. Он је дакле био једини свештеник којим је земља располагала, једини прави власник свештеничке титуле. Због своје природе, био је врховни свештеник сваког појединачног божанства и као што су се у његовој личности сабирала краљевска достојанства југа и севера, тако се у њему разрешавало јединство шареног мноштва обреда. Свако свештенство проналазило је свој врхунац у личности фараона. И заиста, фараон преноси своју службу главном свештенику сваког храма који једноставно представља његовог заменика. То објашњава како је владар увек могао не само да именује већ и да смени особе које је он сам одабрао за ту дужност, стављајући у неким случајевима тачку на линију наслеђивања са оца на сина.⁶⁴

Сонерон у оваквој концепцији види један логичан развитак људског рода уопште, што се тиче религиозне и духовне перцепције стварности која захтева одређен поредак до чијег се виђења дошло у једном тренутку у историји. Сонерон пише: „Као неки вечни комплексни механизам чији сваки део изненада може задобити слободу, свет не може да преживи; могао би се одржати искључиво кроз непрекидну контролу: богови имају потребу за сином који ће хранити и штитити њихов земаљски дух; ова створења захтевају водича који свако именује и додељује му његову улогу и ограничења. Онај који јемчи и обезбеђује равнотежу васељене, овај пастир људи, је Фараон. Без сумње, порекло овог концепта треба да се потражи у великој тишини праисторије, у временима када је поглавица клана отеловљавао у себи животну силу целог његовог племена, тумач воље бога и вршилац његовог деловања који је био одговоран за материјални живот његових субјеката, свемоћан над природним стихијама којима је владао својом неограниченом магичном моћи. Из друштвеног устројства заснованог на сличној основи, религиозна и политичка структура историјског Египта се развијала постепено.“⁶⁵

Јединственост фараона, који је *de facto* једини метафизички усмерен према „горе“ као врховни свештеник, али и сам припада сфери богова и обитава на земљи, никада није била довољена у питање. Религиозни атрибути фараонове свештенослужбе, ако то тако можемо назвати, су спојени са владарским земаљским дужностима која није никада била лишена духовне димензије која им је давала смисао и значење:

планинских венаца... Све је било успостављено првог тренутка, и име чак одређује његову функцију; и у овом свету где ниша није случајно, устаљени ритам великог космичког или земаљског феномена — дан и ноћ, зима и лето, осека и плима вода, рођење и смрт — намећу идеју да је васељена, предодређена од њеног стварања, устројена за целу вечност по једнаким непроменљивим образцима. Равнотежа овог света, хармонична веза његових елемената, њихове неопходне повезаности, незамисливих очувању успостављених облика — то је оно што Египћани зову *Мааиу*. *Мааиу* је изглед света какав су богови одабрали, то је васељенско уређење као што су то они успоставили из његових основних саставних елемената, таквих као што су путање звезда и непрекидан низ дана, па до најнижих његових манифестација: хармоније живљења, њихове религиозне побожности; то је космичка равнотежа, и устаљено понављање феномена годишњих доба; то је такође поштовање према земаљском поретку успостављеним од богова — истина и правда.“ S. Sauneron, *The Priests of Ancient Egypt*, 29–30.

⁶⁴ С. Перниготи, *Свештеник*, 142–143.

⁶⁵ S. Sauneron, *The Priests of Ancient Egypt*, 30–31.

„Египат је, уместо државе уређене на основу заједнице анархистичног мозаика кланова, одувек познавао само једног суверена, господара целе Долине, узорног наследника безбројних владара које је Египат некада следио. Господар нове државе остаје, како год, у вишем рангу који је имао пре у свом малом краљевству: свемоћни деспот, власник земље и њених ресурса, одговоран за плавање Нила, излазак Сунца, рођење створења и биљака; син богова, бринући се о својим прецима и примајући од њих у замену за потпуну моћ на земљи да одржава поредак одређен од богова. За опстајање ове хармоније, потребно ју је сачувати на два нивоа: први, на коме сила која покреће мора бити одржана — само постојање богова, њиховог божанског деловања у свету; тако би краљ требао бити одговоран што се тиче религије. Онда, по прапостојећем плану, елементи такође морају бити одржани: том циљу би могла одговарати законодавна и судска улога владара, цара — фараона. Одржавање космичког поретка, осигуравање божанске религије и давање њених закона људима — таква је била, двострука основна служба цара Египта, од првог Фараона до последњег ратарског римског краља, близу 3500 година. Ништа није више очигледно него перманентно стање ове прецизне концепције царских деловања. Први знан царски споменик, у освит трећег миленијума, показује Фараона у обе његове активности: ратничку и изграђујућу: са мотиком у једној руци, он отвара земљу и почиње да копа прву бразду за темељ или је ставља пречагу за положај храма који ће се градити. [...] Зар нису церемоније за почетак изградње свете грађевине још увек стављене између званичних богослужбених аката који захтевају присуство вишег ауторитета — или његовог представника? [...] Али у ствари сва религијска деловања су вршена, теоретски, од стране цара. Ако бацимо поглед преко зида храма, где су сцене приношења дарова и различити обреди представљени до детаља у дугим секвенцама, приметимо са запрепашћењем потпуно одсуство свештеника; цар врши богослужење. Очигледно, ово је само фикција. Да ли је то било могуће за поглавицу праисторијског клана и да истовремено буде управитељ, цар Египта није могао да посвети свој живот свештеном деловању, у хиљаду других делова земље, религију божанстава... До нестанка клана у корист уједињеног царства, племенски поглавица постајући Фараон, истим потезом је изгубио могућност да буде актуелни богослужбени вођа у обредима. Он то остаје по титули, остаје то међу личностима на рељефима храмова, али у стварности он преноси своју моћ на посвећене који од тада врше овај задатак на његовом месту. Тако званично разлог за постојање клира остаје, у његовој основи — вршење пренесених, поверених од стране фараона, царских религијских надлежности — богослужења: то је да у име владајућег суверена и његовог места, свештеници Египта свакодневно по земљи одржавају практиковање божанске религије.⁶⁶

Повлачећи паралеле са Соломоном у Старом Завету када је реч о изградњи храма и улози у богослужењу запажамо и јединствену фараонову улогу у богослужењу која се преносила на свештенике који су имали истоветну службу, али искључиво у својству заменика, да га у култу представља, мења (да ли је у Православној Цркви однос служби епископа и свештеника на неки начин управо овакав?). Египатски свештеници су на тај начин имали прецизну улогу. Били су фараонова замена, вршећи богослужење само по титули: да би задржали интегритет божанског присуства на земљи, у светилиштима храмова где је ово присуство омогућено да обитава. Овде се дотичемо најдубљег слоја основне теолошке идеје везане за постојање египатског свештенства. У њој доминира фараон-врховни свештеник, док

⁶⁶ S. Sauneron, *The Priests of Ancient Egypt*, 33–34.

у другом плану имамо свештенике свих чинова, у првом реду пророке као његове заменике, као његове слике али у истоветној служби. Ово заједничко богослужбено деловање првосвештеника-фараона и свештенства доприноси суштинској теолошкој улози Фараонске монархије⁶⁷: да одржава васељену у облику у коме су је богови створили. То је дело свештеника.

Сонерон апострофира улогу фараона као пресудну, услед које своди свештенике на ниво лаика и лишава их теолошког садржаја: „Једном неопходна дела материјалне природе су испуњена да задобију овај резултат, шта свештеници мисле и раде је прилично неважно — бар са ригорозног гледишта државе; они немају ништа од јеврејских пророка, ништа од хришћанских свештеника о њима. Ово су људи као и сви други, који не користе ништа од божанских привилегија, не морају да тријумфују над масама, нити да преобраћају пагане; „службенике“ неке врсте, они су послани од стране цара да врше на његовом месту извесне материјалне обреде неопходних за опште добро. Ова лична религија народа се не дугује њима, и сами свештеници могу чак бити плодни мислиоци или свети људи — али као последицу њихових индивидуалних прегнућа, не као неопходни резултат њихових професионалних активности.“⁶⁸ Сонероново површно виђење свештеничке службе у Египту превиђа управо најважнију чињеницу везану за њено постојање — богослужбено представљање фараона у обреду што је обезбеђивало благослов богова.

7. Египатски храм и богослужење

Египатски храм је био простор у коме је живео бог (статуа, идол), намењен скоро искључиво свештеницима, лаици ту нису имали приступа.⁶⁹ Он са својим богослужењем поседује снажну духовну димензију изражену у вези између божанства и приношења жртве. Богослужење није увек било једноставно материјална служба; може се признати његов духовни идеал који је везан за побожност, најватренију посвећеност божанству, и за ригорозно поштовање дневних обреда. Живот, срећа и сигурност били су у божијим рукама који је набројано даривао верном.⁷⁰

Првобитно, египатски храмови су били велике сламене бараке. Касније, храмови постају зидани, монументални, великих димензија. Састојали су се од великог дворишта, атријума, намењеног празничном окупљањима, предворја, пронаоса, у чијем се склопу налазила такозвана „велика дворана појављивања“, ходника

⁶⁷ „Фараон је увек био бог, син Амон-Ра који је владао не само по божанском праву, већ и по божанском рођењу, као божанство које привремено подноси Земљу као свој дом. На глави му је соко, символ Хоруса и тотем племена; на челу му је била змија, символ мудрости и живота, као и преношења магијских врлина на круну. Цар је био главни свештеник вере и предводио је свечане процесije и церемоније на којима су се славиле светковине богова. Управо кроз то присвајање божанског поретка и моћи, он је био у стању да влада тако дуго са тако мало напора.“ В. Дјурант, *Источне цивилизације*, Народна Књига — Алфа, Београд, 1995, 207.

⁶⁸ S. Sauneron, *The Priests of Ancient Egypt*, 34–35.

⁶⁹ Питри нам је дао опис облика првобитних египатских храмова, које су чинили пространо отворено двориште и светиња, називајући овако устројен храм, јеврејским типом., W. M. Flinders Petrie, *The Religion of Ancient Egypt*, Kessinger Publishing, LLC, 2003, 70; Сонерон нам описује улаз у светињу: „Египатски храм не прихвата масу: од улаза у светилиште, све више и више серија врата ефектно штите свето место од опасности која долазе споља. Тама се продубљује како иду врата по врата и како се продира до срца грађевине; спратови иду ка ниже, појављује се земља и, страхопоштовање које расте из момента у момент, посетилац налази себе пред улазом, пажљиво затвореном капелом где божанска статуа обитава...“ S. Sauneron, *The Priests of Ancient Egypt*, 35.

⁷⁰ S. Sauneron, *The Priests of Ancient Egypt*, 26–27.

и просторија за процесије, унутрашњег дела и светиње, просторије где је обитавао резани лик, која је укључивала једну мању просторију где се вршило жртвоприношење.⁷¹ Појављивање у храму је представљало метафизички улазак у сферу божанског, прелазак на виши ниво посвећења и доносило је извесну духовну предност. Сазнање појединих тајни које само посвећени свештеници знају — „магичних формула које омогућавају чаролију неба, земље, пакла, и мора — посматрање сунчевог диска у рају са његовим кругом богова, излазак Месеца, звезде на њиховом месту“ (Сатнијев роман). Храм није једноставно грађевина, неутрална сцена за дела који су се одигравала, већ минијатурна слика света, врста модела који симболично представља делове васељене где се крећу божанства; чини се да је ово право објашњење за различите симболе који окружују младог свештеника у тренутку његовог постављења.⁷²

„Храм је био кућа бога чије се присуство осећало као стварна чињеница која се испољавала статуом која се налазила у светилишту. Култ је сачињавао читај један низ чинова који су се у суштини састојали од физичке пажње указане статуи. Ритуал дневног божијег обреда пролазио је кроз фазе које су биле исте у свим египатским храмовима. Разлике су постојале у богатству дарова који су се приносили божанству, у броју служитеља и у већој или мањој раскоши која је окруживала цео обред. Почетна фаза јутарњег обреда предвиђала је припремање животињских и биљних дарова које је требало однети пред бога и стварање неке врсте процесије која их је уносила у храм и коју су сачињавали свештеници који су тог дана служили. Они су претходно већ обавили обредно прање неопходно за обезбеђивање чистоте и за обављање церемоније. Пошто се дарови спуштају на олтаре и примерено се очисте, свештеник који има највиши чин, у истом тренутку када се Сунце појави на хоризонту, постарао би се да се отворе врата храма, у пратњи песме која је требало да изазове буђење божанства храма. У том тренутку почињала је најважнија и најсвечанија фаза. Свештеник је улазио у таму светилишта једва осветљеног светлошћу бакљи и отварао је врата светиње у којој се налазила статуа бога. Она се тако приказивала пред очима служитеља који је уживао у повластици да може да посматра идола кроз кога се његов бог испољаво. Додиривање статуе и рецитоване молитава претходило је божијем оброку, сачињеном од дарова који су претходно положени на олтаре и чије је стварно уживање прелазило на свештенике и остале саслужитеље храма које их је користило за свакодневну исхрану.⁷³ Божанство је узимало само један њихов део који је узмицао опажању чула: оно што је остајало, сачињено од тескобне материјалне стварности, било је намењено људским бићима.“⁷⁴

За наше хришћанско поимање свештенства, схватање ове службе код Египћана нам може изгледати попут било које световне чиновничке службе која је лишена симболике и садржаја на које смо навикнути. Међутим, у ширем контексту, када се узму у обзир њихова схватања везана за пантеон богова, космологију и поредак природе, ова служба открива своје духовно значење и сакралност. Обредна чистоћа и приношење жртава открива религиозност и страхопоштовање Египћана пре-

⁷¹ D. B. Redford, *The Oxford Encyclopedia of Ancient Egypt, Vol. 3 (P-Z)*, Oxford University Press, 2001, 363.

⁷² S. Sauneron, *The Priests of Ancient Egypt*, 49.

⁷³ Дарови који чине заједничку трпезу божанства и свештенства, постојаће и код Јевреја и код хришћана.

⁷⁴ С. Перниготи, *Свешћеник*, 155; За детаљнији опис светилишта у Египту и процесија са идолима, види W. M. Flinders Petrie, *The Religion of Ancient Egypt*, London, 1908, 70–73; B. J. J. Haring, *Divine Households. Administrative and economic Aspects of the New Kingdom Royal Memorial Temples in Western Thebes*, Leiden, 1997, 1–37.

ма божанствима, вишим силама које су створиле свет. Иако незнабожачка и идолопоклоничка, али исконски природна и дубоко хумана према људском роду који је пре свега подразумевао Египћане, касније и остале народе, у основној идеји поседовања земаљских добара ради преживљавања у долини Нила, у првом реду плодова усева, свештеничка служба у Египту открива своју важност — постоји у циљу одржавања поретка васељене. Онај ко га је остваривао био је код Египћана њихов полу-бог и врховни свештеник, фараон. Ако је у Израелу присуство Месије и изабраног народа у храму подразумевало пораз непријатељских сила које ће наћи своје уточиште у бездану испод њега и ишчекивану владавину космичког мира (Ис. 13–14; Јез. 13), код Египћана је то подразумевало постојање фараона и оних који су га представљали у народу — египатских свештеника — пророка и слугу божијих, што је осигуравало просперитет, мир и благостање целог народа и самим тим остварену вољу богова.

Aleksandar M. Obradovic
Sacerdoce Vétérotestamentaire
Introduction (Sacerdoce égyptien)

Résumé: Le but de ce travail est de faire connaître l'institution du sacerdoce dans les pays qui se trouvaient dans les environs d'Israël, et ce, afin de préciser le contexte du sacerdoce vétérotestamentaire, qui a été créé après l'Exode. La mentalité des Juifs, développée pendant leur long séjour au pays des Pharaons, constitue un argument fort pour pouvoir avoir une attitude au sujet de soutenir qu'il s'agissait d'une influence possible sur le sacerdoce juif. Dans cette première partie de notre travail, notre attention portera sur l'Égypte: nous allons considérer tour à tour le service du prêtre en Égypte, la hiérarchie, la liturgie et le caractère sacramentel du Pharaon come un archiprêtre divin et souverain.

Mots clés: Egypt, prêtre, prophète, serviteur de Dieu, sacrifice, propriété culturelle, temple

Одабрана библиографија:

- E. K. Broadhead, *Jesus and the Priests of Israel, y: Jesus from Judaism to Christianity. Continuum Approaches to the historical Jesus* (ed. by T. Holemén), Library of New Testament Studies 352, T&T Clark, London-New York, 2007.
- C. Перниготи, *Свештеник*, у: *Ликови Старај Еијија*, Clio, Београд, 2005.
- G. Pinch, *Magic in Ancient Egypt*, Austin, 1994.
- J. B. Pritchard (уред.), *Ancient Near Eastern Texts Related to Old Testament* (Third edition with Supplement), Princeton University Press, 1969.
- S. Quirke, *Ancient Egyptian Religion*, London, 1992.
- D. B. Redford, *Egypt, Canaan and Israel in Ancient Times*, Princeton University Press, 1993.
- G. Robins, *Women in Ancient Egypt*, Cambridge, 1993.
- A. M. Roth, *Egyptian Phyles in the Old Kingdom*, Chicago, 1991.
- S. Sauneron, *Les prêtres de l'ancienne Égypte*, Seuil, 1957 (енг. прев. S. Sauneron, *The Priests of Ancient Egypt*, Groove Press Inc. New York/Evergreen Books Ltd. London, 1960).
- B. Shafer (уред.), *The Temple in Ancient Egypt*, Ithaca, 1998.
- E. Teeter, *Religion and Ritual in Ancient Egypt*, Cambridge, 2011.